

İslamî Bakış Açısıyla Epifiz Bezinin İşlevi

Nazife VARLI¹

ÖZ

İnsan, varlık dünyasında en gelişmiş beyne sahip olan canlıdır. Düşünme, konuşma ve hatırlama gibi onu diğer canlıların beyninden ayıran özellikleri ile günümüz bilgi çağında bile henüz tam olarak anlaşılabilen insan beyni karmaşık bir yapıya sahiptir. Hafızayı, geçmiş deneyimleriyle edindiği bilgiyi, şimdiki zamanda kullanabilmek için hatırlama eyleminin yardımıyla bir araç olarak kullanır. Hafızanın iki temel fonksiyonlarından biri hatırlama, diğeri de unutmadır. Hatırlama, geçmişte yaşanmış olayların, öğrenilmiş bilginin bugüne taşınması eylemidir. Hatırlama üzerine gözlem, görüşme ve belge analizine dayalı nitel bir çalışma olan bu araştırmada şu sorulara cevap aranmaktadır: “İnsan hatıranın neresindedir ve kendisini hatıra içinde nasıl konumlandırır? Birinci şahıs üzerinden mi, üçüncü şahıs üzerinden mi; yoksa bazen birinci şahıs, bazen de üçüncü şahıs üzerinden mi? Bu hatırlama biçiminde “epifiz bezi”nin, yani “üçüncü göz”ün bir etkisi var mıdır? “Üçüncü göz” insanın kendisi, yazıcı melekler Kirâmen Kâtibîn ya da Allah’ın bizâtihi kendisi veya bunların üçü aynı anda olabilir mi? Dolayısıyla insan, büyük ve tek bir sistemin bağlantılı bir parçası mıdır? Daha önce yapılmış araştırmalara bakıldığında bu sorulara dinî bir yaklaşımla cevap aranmadığı görülmüştür. Konusunda bir ilki gerçekleştiren bu makale, hatırlamada epifiz bezi ve fonksiyonlarına dair Kur’an’dan ayetlere başvuran bir araştırmadır.

Anahtar Kelimeler: Hafıza, Hatırlama, Epifiz Bezi, Üçüncü Göz, Metafizik, Din Psikolojisi, Nöroteoloji.

The Function of the Pineal Gland from an Islamic Perspective

ABSTRACT

The human being has the most advanced brain in the world of existence. The human brain has a complex structure that has not yet been fully understood and discovered even in today's scientific age, with its distinctive features such as thinking, speaking and remembering, which distinguish it from the brain of other living creatures. It uses memory as a tool with the help of the action of remembering, in order to be able to use the knowledge gained from past experiences in the present time. One of the two basic functions of memory is remembering and the other is omitting. Recall is the act of carrying past events and learned knowledge to the present. In this research, which is a qualitative study based on observation, interview and document analysis upon recall, answers to the following questions are sought: “Where is the person located in the memory and how does she/he position herself/himself in a memory? Whether through first person or third person; or sometimes both persons? Does the “pineal gland”, that is, the “third eye”, have any effect in this form of recall? Could the “third eye” be the person herself/himself, the writer angels Kirâmen Kâtibîn, or Allah himself or all three of them at the same time? Is human being therefore a connected part of a single large system? When the previous researches are examined, it seems that there is no a study conducted with a religious approach. This article, which is a first in its subject, is a research that refers to the verses from the Qur’an regarding the pineal gland and its functions in recall.

Keywords: Memory, Recall, Pineal Gland, Third Eye, Metaphysic, Psychology of Religion, Neurotheology

---

¹ Doctor of Philosophy, Community Psychology/America, nazvarli73@gmail.com

Giriş

Birbirlerinden farklı özelliklere sahip olsalar da, insan, ruh ve beden ile bir bütündür. Nasıl ki bedenin sağlıklı gelişimi için maddi birçok ihtiyacının karşılanması gerekir, aynı şekilde ruhun da sağlığını korumak için ruh doğru şekilde beslenmelidir. İnsan hafızası, beynin birçok yerinde yer alır ve bazı hatıralar diğerlerinden daha uzun süre kalır, bazıları da tamamen silinir. Birey, doğduğu andan itibaren kendisi ve çevresinde yaşananlar hakkında yoğun bir bilgi hücumuna maruz kalır. Bu bilginin tamamı beynin değişik bölgelerinde, çağrıldığı zaman hizmete sunulmak için koruma altına alınır ya da depolanır. Bütün bu koruma ve depolama işlemini gerçekleştiren de hafızadır. Birey, biriktirilen bilginin tümünü aynı anda hatırlayamaz ya da bilgileri aynı anda topluca çağırılmaz. Hatırlama eylemi için dışsal bir güç, bir neden gerçekleşmelidir ki bilgi korunduğu yerden insan kullanımı için serbest bırakılsın. Bu aynı zamanda, bir çeşit beynin bilgi karmaşasını önleme, insanın bilgi bataklığında boğulmasını engelleme işlemidir. Bu duruma hatırlama işleminde “bilgide seçicilik” olarak da bakılabilir. Beyin bu işlemi gerçekleştirebilmek için, hangi bilgiyi bilgi haznesi içinden ne zaman bulup çıkarması gerektiğine karar vermek için dıştan bazı uyaranlara ihtiyaç duyar.

Beş duyu organı -göz, kulak, burun, dil, deri- yardımıyla insanın hangi bilgiyi istediğini beyin seçer, bulur ve insanın hizmetine sunar. Bazen yolda yürürken keskin bir baharat kokusu insanı hızla geçmiş bir anıya sürükler, bazen gördüğü kırmızı bir araba ile geçmişten bir anı gözünün önünde canlanıverir, bazen de yediği bir yemek onu geçmişte aynı yemeği yediği zamana, mekâna götürür. Dolayısıyla insan hatırlama eylemini çok sık gerçekleştirir ve bu eylem bireyin hayatını sağlıklı ve bilinçli bir şekilde sürdürebilmesi için hayatî bir önem taşır. Bunun yanında, depolanmış bilgiler birer yapı malzemesi hükmünde bireyin geleceğini inşa etme noktasında birey tarafından kullanılır. Sağlıklı bir hatırlama gerçekleştiremeyen bir bireyin yarımını oluşturması ve hayatını sorunsuz idame ettirmesi mümkün değildir. Örneğin, iş başvurusu yapan bir birey, eğer başvurduğu iş için gerekli bilgileri hatırlayamazsa o işe alınmaz. Ya da sınava giren bir öğrenci, geçmişte hazırlanıp öğrendiği bilgileri hatırlayamazsa sorulara doğru cevap veremez ve dolayısıyla başarılı olması düşünülemez.

Akademik araştırmalara bakıldığında, “insan nasıl hatırlar?” sorusu için daha çok hafızanın nasıl işlediği üzerinde durulduğu görülür. Bu makale, aynı soruya cevap vermeye çalışırken insanın hatırlama eylemi içinde, yani geçmişi hatırlarken kendisini hangi açıdan gördüğü üzerine eğilmektedir. Başka bir ifadeyle, “İnsan o hatıranın neresindedir ve kendisini hatıra içinde nasıl konumlandırır? Birinci şahıs üzerinden

mi, üçüncü şahıs üzerinden mi; yoksa bazen birinci şahıs, bazen de üçüncü şahıs üzerinden mi? Bu hatırlama biçiminde “epifiz bezi”nin, yani “üçüncü göz”ün bir etkisi var mıdır? “Üçüncü göz” insanın kendi ruhu, yazıcı melekler Kirâmen Kâtibîn ya da Allah’ın bizâtihî kendisi veya bunların üçü aynı anda olabilir mi? Dolayısıyla insan, büyük ve tek bir sistemin bağlantılı bir parçası mıdır?” sorularına cevap aramaktadır. Daha önce yapılmış araştırmalarda bu sorulara İslamî bakış açısıyla cevap aranmadığı görülmüştür. Konusunda bir ilki gerçekleştiren bu makale, hatırlamada epifiz bezi ve işlevine dair Kur’an’dan ayetlere başvurarak açıklama getiren bir araştırmadır.

Hafıza ve Hatırlama

İnsan, deneyimlerinin toplamıdır. Deneyimler olmadan insanın kendini bilmesi, tanınması, konumlandırması, anlamlandırması; kişiler, olaylar ve mekânlarla ilişkilendirmesi; psikolojik bir denge oluşturması mümkün değildir. Dolayısıyla insanın düşündüğü, yaptığı ve söylediği her şey hafızaya dayanır. Şimdiki zamanda karşılaştığı durumlarla başa çıkmakla, şeyler değiştikçe bilgiyi güncellemekle, zihin gerisinde depolanmış o an için gerekli olan geçmiş deneyimlere ulaşmakla ve hatta henüz var olmamış gelecek anıları oluşturmayı planlamakla insan hafızası her an aktiftir. Üstelik “hafıza” ya da “bellek” olarak adlandırılan bu karmaşık ve sonsuz depolama kapasitesine sahip sisteme insan sürekli yeni bilgiler eklemeye devam eder. Bu yüzden pek çok psikolog hafızayı bilginin saklanması olarak ifade etmiştir (Munn, 1961; Miller, 1962; Lawson, 1960; Reiff & Scheerer, 1959).

Yakın zamana kadar, hafıza bilgisayarla karşılaştırılarak bilginin üç ayrı aşamadan geçtiği bir bilgi-işlem modeliyle tanımlanmıştır: Kodlama, depolama ve erişim (depolanmış bilgiye ulaşma) ya da hatırlama. Buna ek olarak, Atkinson ve Shiffrin (1968) tarafından ileri sürülen çoklu depo modelinde de bellek üç depodan oluşur: Duyusal hafıza, kısa süreli hafıza ve uzun süreli hafıza. Günümüzde ise araştırmacılar, hafızanın birbirine bağlı çalışan bir sistemler topluluğu tarafından oluşturulduğu fikrini dâhil etmek için bu modeli bilişsel nörobilimin bulgularıyla birleştirmektedirler. Bu araştırmacılara göre, beynin hiçbir bölümü tek başına tüm hafızadan sorumlu değildir ve beyinde belirli hafıza alt sistemleri ile ilgili mutlak alanlar vardır.

İnsandaki hatırlama işlemi, beynin çalışma şekli şaşırtıcıdır. Hatırlanan öğelerin çoğu bir soru veya bir ipucu ile doğrudan bağlantılı olmalıdır ki depolanmış bilgi bulunduğu yerden alınıp getirilsin ve hatırlama eylemi gerçekleşsin. “Lama, hangi ülkenin simgesidir?” gibi bir soru sorulduğunda, beyin “lama” bağlantılı bilgileri buldukları bölgelerden süratle toparlayıp getirir. Örneğin, birey ilk kez bir

lamayı gördüğü hayvanat bahçesini, lamaların o sırada güneş altında yürüyüş yaptıklarını, uzman birisinin lamalar hakkında bilinmesi gereken ayrıntılardan bahsettiğini ve buna benzer ayrıntıları hatırlayıverir. Çünkü hafızada “lama” ile ilgili depolanmış bilgi mevcuttur. Bunun yanında, beyin belirli bir olgu için hafızada arama yapmanın bir anlamı olup olmadığını da önceden tespit edebilir. Örneğin, “Üçüncü Dünya Savaşı hangi tarihte başladı?” gibi bir soruya anında cevap bulmaya çalışmanın gerekli olmadığına hızlıca karar verip hafızada böyle bir bilgi arayışını engeller.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında ortaya çıkan sonuç şudur: “Hafıza,” bilgi ve deneyimlerin depolandığı yer; “hatırlama” ise, bilgi ve deneyimlerin depolandığı yerden şimdiki zamanda kullanılmak üzere geri çağırılması işlemidir.

Epifiz Bezi ve Üçüncü Göz

Hemen hemen bütün memelilerde, neredeyse beynin ortasına gömülü şekilde bulunan küçük bir kozalak benzeri beyaz yapı, “epifiz bezi” olarak adlandırılır (Fukada & Okano, 2002). İnsanda bu organ, yaklaşık olarak çeyrek santim uzunluğunda ve gramın onda biri ağırlığında bir nohut tanesi kadardır. Ancak henüz epifiz bezinin tam işlevi bilimsel olarak açıkça anlaşılamamıştır ve bu yapı, memeli organların fizyolojisindeki büyük gizem haline gelmiştir. Bunun yanında, son zamanlarda konu üzerine yapılan çalışmalar, epifiz bezinin, ortamdaki ışığın ürettiği periyodik sinirsel aktiviteyi hormonal bilgiye dönüştüren karmaşık ve hassas bir “biyolojik saat” olduğunu göstermektedir. Biyolojik saatler, organizmada zaman ölçümü yapan hücresel yapılardır (Richards & Gumz 2012; Balsalobre 2002).

Çok yakın zamana kadar araştırmacıların çoğu, memeli epifizinin, kurbağa gibi bazı soğukkanlı omurgalılarda bulunan “üçüncü göz” gibi ilkel bir ışık algılayan organın parçası olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden, nöroendokrinoloji’nin ortaya çıkışı, epifiz bezinin rolünü kavramsal bir çerçeve çizerek karakterize etmede çok yardımcı olmuştur. Yaradılışın anlamı ile ilgilenmeyen bilimciler endokrin bezini atrofikagenezik (olgunlaşmamış-embriyolojik kalıntı) göz olarak düşünmüşlerdir (Yavaşoğlu, 2012). The National Institute of Mental Health çalışmaları ve diğer enstitülerde yapılan çeşitli bilimsel araştırmalar sonucunda, artık epifiz bezinin geleneksel anlamda bir bez olmadığı ortaya çıkmış olup dördüncü bir nöroendokrin dönüştürücü olduğu anlaşılmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse, epifiz bezi, sinir girişini hormonal çıkışa çeviren bir bezdir (Wurtman & Julius, 1965).

Ovalimsi bir şekle sahip olan epifiz bezi, bir sap yardımıyla dört beyin boşluğundan üçüncüsüne bağlıdır. Sirkadyen ritimle karanlıkta salgıladığı Melatonin aracılığıyla, bedenin diğer bölümlerine

zaman sinyalleri iletir. Böylece günün ve yılın farklı zamanlarında fiziksel yapıyla ilgili döngülerin düzene koyulmasında rol alır. Bilhassa, üreme bağlantılı işlevlerin kontrolünde etkindir. Çok eski bir bileşen olan Melatonin vücutta güneş battıktan sonra üretilmeye başlar ve karanlıkta salgılanması artar. Güneş doğunca da üretimi durur. Bu yüzden, gece vaktinde ruhsal bağın güçlendiği düşünülmektedir.

Yükseklik arttıkça hormon salgılaması artış gösteren epifiz bezi tarafından üretilen diğer maddelerden biri de çok küçük bir molekül olan dimethyltryptamine (DMT) ya da başka bir ifadeyle “ruh molekülü”dür ve uyku sırasında rüyaların görüldüğü evrede, sabaha karşı 3-4 gibi salgılanır. DMT maddesi, 50’den fazla bitki türünde de (kanarya kamışı otu, mimoza, akasya, kuş otu, ayahuasca, yüksük otu, anadenanthera peregrina, vb.) bulunur. Klasik bir halüsinojendir ve çay ya da tütsü olarak kullanıldığında bireyin zaman algısını değiştirir. Doğum ve ölüm anında en yoğun şekilde salgılandığı için ruhun bedene girip çıkmasını sağlayan hormon olarak da adlandırılır. Bu yüzden, Yavaşoğlu’nun (2012) belirttiğine göre, “DMT iki ayrı dünyaya, yani iki zıt âleme kapı açabilen bir maddedir. Fiziksel bir molekül olarak insanın dış dünyasını, fizyolojik etkileri açısından da ruh dünyasını aydınlatır.” Ancak, araştırmacılar, 1940’lı yılların başlarında halüsinojen bitkilerde DMT’nin var olduğunu bilmelerine rağmen, DMT’nin kendisinin bir halüsinojen olduğunu 1950’lerin ortalarında keşfetmişlerdir. Güney Amerika’daki yerel kültürlerde şifa, istirahat, avlanma ve manevi performans amacıyla DMT içeren bitkilerin kullanımı bugün bile oldukça yaygındır. Örneğin, ayahuasca çayı bunlardan bir tanesidir. Fakat konuyla ilgili bilimsel araştırmalar henüz yeterli değildir (Strassman, 2014).

Bireyin deneyimlediği kendinden geçme, vecd durumu, trans hali, bilinç kaymaları, mistik hazlar, cezbeler, meditasyon, hipnoz, yoga ve zikir ayinleri epifiz bezinin uyarılmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Şaman ayinlerinde transa geçmek için çay, tütsü ve buhur olarak kullanıldığı bilinen bu tür bitkilerin epifiz bezini uyardığı ya da bu bezin salgıladığı maddelerin benzerini vücuda verdiği artık anlaşılmıştır. Rick Strassman (2014), laboratuvarında gönüllü denekler üzerinde gerçekleştirdiği bir deneyde, DMT’nin dışarıdan bedene enjekte edilmesi sonucunda bireyin paranormal aktiviteler ve sanrılar deneyimlediğini ortaya koymuştur. Böylece bu maddenin ruhu uyarıcı özelliği bilimsel olarak da kanıtlanmıştır.

Epifiz bezinin varlığı, en az 2000 yıldır bilinmektedir. İlk olarak Yunan anatomi uzmanı Galen, M.S. 2. yüzyılda epifiz bezinin beyinde düşünce akışını düzenleyen bir kapakçık görevi yaptığını ileri

sürmüştür. M.S. 4. yüzyılda da Herophilus benzer bir düşünceyi savunmuş ve bu organı “düşüncenin kası” olarak tanımlamıştır (Fellman, 1985). M.S. 17. yüzyılda Descartes ise, bu bezin “ruhun yuvası,” vücudun ve aklın kontrol merkezi olduğunu belirtmiştir. Epifiz bezini, ruh ile bedenin birleştiği nokta olarak kabul eden Descartes’a göre gözler, gerçek dünyada algıladıklarını beyindeki lifler ya da bağlar aracılığıyla epifiz bezine aktarırlar (Kappers, 1981). 1886 yılında iki anatomi uzmanı De Graff ve Baldwin Spencer, epifiz bezinin retinal hücrelere ve kitle gibi küresel merceklere sahip olduğunu keşfetmişlerdir. Bunun üzerine, “üçüncü göz” veya “sezgi gözü” olarak da isimlendirdikleri bu bezi, sahip olunan iki dış gözün önemli özelliklerini taşıyan “ilkel bir iç göz” şeklinde tanımlamışlardır (Priyadarshini, Raj & Shewade, 2015). Bir İsveçli anatomist olan Nils Holmgren, 1918 yılında kurbağa ve köpekbalığının epifiz bezini incelediğinde, bu bezin belirgin duyuşal hücreler içerdiğini ve retinanın koni hücrelerine benzerlik gösterdiğini keşfetmiştir. Bu gözlemlere dayanarak Holmgren, epifiz bezinin “üçüncü göz” olarak işlev görebileceğini öne sürmüştür (McClay, 1976).

Bugüne kadar yapılan araştırmalara bakıldığında, çoğunlukla epifiz bezinin anatomik olarak konumu, şekli, işlevi üzerinde durulduğu görülür. Bunun yanında, kültür ve din merkezli sosyolojik ve psikolojik çalışmalarda epifiz bezi daha çok ruh-beden ilişkisinde bağlantı noktası olarak kabul edilir. Bu yüzden, “ruhun penceresi, ruh gözü, ruh molekülü” şeklinde de isimlendirilmiştir. Murry Hope (1997), dış uzay ve zamandan iç uzay ve zamana giriş kapısı olarak da kabul edilen epifiz bezini “tünel girişi” şeklinde belirler. Jacob Liberman (1990), “fonksiyonu eski uygarlıklar tarafından sezgisel olarak tanınan ve yakın zamana kadar modern bilim tarafından büyük ölçüde küçümsenmiş olan epifiz bezi, evrene bağlanma konusunda bize yardımcı olmaya hizmet ediyor,” diyerek bu minik organın ruhsal işlevi olduğuna vurgu yapar ve ekler: “Epifiz bezinin işlevsel önemi her zaman bilim dünyası tarafından sorgulanmıştır. Bu yüzyılın başlarında, gerçek bir amacı olmayan, zaman içerisinde gerçek fonksiyonunu kaybedip işlevsizleşen, beynin bir parçası şeklinde tanımlanıyordu.”

Diğer taraftan, “üçüncü göz” mitolojide hatırı sayılır bir yer kaplar. Değişik kültürlerin mitolojileri “üçüncü göz”e yapılan atıflarla doludur. Mısırlılar’da “Horus’un gözü”, Yunan mitinde “Merkür’ün asası”, Roma efsanesinde “Baküs’ün oyuncuğu”, İngiliz mistisizminde “Unicorn’un boynuzu” ve Kral Arthur şövalye efsanelerinde “Kutsal Kâse” olarak şekillenir. Homer’in Odyssey eserinde geçen “Tepegöz” gibi, pek çok efsanede, alnın merkezinde ortanca bir göze sahip olan devlerin ve yaratıkların ürkütücü hikâyeleri anlatılır. Bunlara ek olarak, ezoterik öğretilerin pek çok hedefinden biri, müridin ya da talebenin “üçüncü göz”ünün açılmasını sağlamaktır. Bu öğretilerde, “üçüncü göz”ün bireyi bir süper

varlık haline dönüştürerek “Azizler Krallığı”nın bir üyesi yaptığı anlatılır. Aynı şekilde, Tibet bölgesindeki bir inanişaya göre, “üçüncü göz” açıkken bireyin insanların iç yüzlerini görmesi mümkündür. Ancak, bu yetenek herkese verilmemiştir, sadece seçilmişler bu beceriyi elde edebilirler. Bir Tibet efsanesine göre, bir zamanlar, kadın-erkek bütün insanlar “üçüncü göz”ü kullanma yeteneğine sahiptir. Tanrılar yeryüzüne inip insanların arasına karışırlar ve insanlar tanrıların yerini alabileceklerini düşünerek onları öldürmeye kalkışırlar. Bunun üzerine, bir ceza olarak, insanların “üçüncü göz”ü kapatılır ve sonrasında bu özellik, sadece onu hak eden birkaç insana bahşedilir (Rampa, 1986).

Pek çok inanişta bir “göz” olarak resmedilen epifiz bezi, Sümerler’de olduğu gibi bazı kültürlerde bir çam kozalağı şeklinde de sembolize edilmiştir. Benzer şekilde, Hıristiyan papalar, topuzu çam kozalağı olan asalar kullanmışlardır. Hindu tanrı heykelleri genellikle ileri doğru bir çam kozalağı uzatırlar. Örneğin, Hindu geleneğinde önemli bir tanrı olan Shiva, bir çam kozalağına benzeyen saç modeliyle tasvir edilmiştir. Ayrıca, Vatikan’da, Piazza della Pigna’da iki tavus kuşu ile çevrili devasa bir çam kozalağı heykeli vardır. Bu heykelin ayaklarının dibinde, ölümden ruhsal hayata geçişi simgeleyen kapağı açık bir Mısır lahdi bulunur. Aynı şekilde, masonlukta da epifiz bezinin kozalak ile sembolleştirildiği görülür. Ancak, düşünce tarihinde, “kozalak” imgesi “kalp” organı için de kullanılmıştır. Gazzâlî (1986) ve Elmalılı Hamdi Yazır (1942), “cismanî kalp” için, “göğsün sol tarafında bulunan, kozalak şeklindeki sinir ve kas dokularını toplayan organ,” ifadesini kullanmışlardır. Ancak, ruhun kalp ile olan bağlantısını da göz önünde bulundurarak, epifiz bezi ile kalp arasında bir alışveriş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Birçok inanişaya göre, epifiz bezi aktif olduğunda, insanın içsel bir ek bakış açısı kazanmasını ve daha fazla psişik güç ve derin bilgi seviyesine ulaşmasını sağlar. Genellikle eski medeniyetlerin kültürlerinde yer aldığı görülen “üçüncü göz” inanişası, Douglas Baker’a (2018) göre, Doğu mistisizmindeki ruh-beden ilişkisi bağlamında, Batı dünyasına 50’li yılların sonlarında, muhtemelen Tibetli yazar Tuesday Lobsang Rampa’nın “Üçüncü Göz” adlı ünlü kitabıyla giriş yapar. Hatta bu “üçüncü göz,” ABD’nin bir dolarlık banknotları üzerinde de kullanılmıştır ki insanlığı izleyen “Tanrı’nın gözü”nü temsil eder. Günümüzde bu inaniş Batı dünyasında hızla yayılmaya devam etse bile, daha çok Doğu kültüründe yerini korumaktadır. Ancak bunun yanında, Baker (2018), epifiz bezinin, Yeni Ahit’te geçen, Hz. İsa’nın ifade ettiği “iç vizyon organı” olduğunu ileri sürer: “Bedenin ışığı gözdür. Gözün saf olursa, bütün bedenin aydın olur.” (Matta, 6:22). Dolayısıyla, konunun üç büyük din; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet

açısından ele alınıp alınmadığına da değinmekte fayda vardır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak İslamiyet'in konuya bakış açısı üzerinde durulacaktır.

Üç Büyük Dinde Üçüncü Göz

A. Yahudilik

Yahudi mistisizmi, bugün genel anlamda “Kabalacılık” olarak bilinir ve Doğu Avrupa çıkışlı Hasidik Yahudilik'te geleneğini devam ettirir. M.S. 1. yüzyılda Tevrat'ın farklı bir yaklaşımla yorumlanmasıyla birlikte mistisizme bakış açısında büyük bir değişim başlar. Sihir ve büyü, zikir ve vecdin, rabita ve halvetin Yahudiler arasında önem kazanıp yaygınlaştığı görülür. Reenkarnasyon inancı doğar. Münzevi hayat sistemleştirilir ve gizem ile gizlilik artar. Vecde gelerek çeşitli yollarla tanrı ile mesajlaşma geleneği yaygınlaşır (Scholem, 1995). Mistik öğretisi Kabala'da, “ruh göçü” kavramı kabul edilir ve özel ayinlerle uygulamaya geçirilir. Kabala'ya göre epifiz bezi, insan beyninin tam ortasında yer alan sınırlı bilincin sınırsız bilince geçiş kapısıdır ve onun salgıladığı hormonlar ruhun bedene giriş çıkışını sağlar. Ayrıca, Yahudi mistisizminde, esrik yollar aracılığıyla; yoğun ibadet, inzivaya çekilme, mistik çaba, dualar ve özel ayinler yardımıyla Mesih'in yeryüzüne dönüşünü hızlandırma ve kolaylaştırma anlayışı vardır. Ancak, geleneksel Yahudi inancına bağlı olan dini liderler, Tevrat'ın farklı bir yaklaşımla yorumlanmasına şiddetle karşı çıkmışlar ve mistisizm ile yükselişe geçen yeni öğretilere müsamaha göstermekten yana olmamışlardır.

B. Hıristiyanlık

Yukarıda da belirtildiği gibi, ruh-beden ilişkisi Batı dünyasına 50'li yılların sonlarında Doğu mistisizmi üzerinden giriş yapmıştır ve Hıristiyanlar arasında hızla yayılmıştır. Bugün bu artış ivme kazanarak devam etmektedir. Pat Holliday'e (2014) göre birçok Hıristiyan, yeni bir sapkın doktrin tarafından yönetilmektedir ve bu doktrin onları, kutsal kitapta bahsi geçmeyen aydınlanmanın yeniçağ sembolü “üçüncü göz”ü metafiziksel olarak açmak için meditasyon yapmaya zorlamaktadır. Batı dünyasının Doğu mistisizmine bakışını çevirmede “Teosofi Cemiyeti”nin etkilerini de unutmamak gerekir. Bu yeni ve farklı cemiyet, 19. yüzyılın sonlarında şöhret kazanan mistik ve okültist Helena Blavatsky tarafından 1875 yılında bilim, din ve felsefenin bir sentezini yapma amacıyla kurulmuştur. Bu cemiyet, Doğu düşünce ve inançlarının Batı'ya transferinde önemli bir rol oynayarak dini düşüncede yenileşme

hareketlerine öncülük etmiş ve “New Age” oluşumuna doğru ilerlemede birçok okülist ve ezoterik yapılanmayı etkilemiştir.

Blavatsky, Gizli Doktrin kitabında “üçüncü göz”ün, görenin içsel manevi gözü olduğunu ve ruhsal sezgi yeteneği ile kesin bilginin elde edilebileceğini söyler (Blavatsky, late 1800’s). “İlahi bilgi ya da ilahi bilgelik” anlamında teosofi, Hıristiyan mistisizmi ile ilişkilendirilmiştir. Batılı teosofistlere göre insan, Hıristiyanlığı temel alarak, tanrının içkin ve aşkın yapısı ile varlığın birliğini kavrayabilir, kendi benliğini tanrıda ve bütün varlığın içinde idrak edebilir (Besant, 1935). Ortaçağ’ın başlarında, Batı geleneğine bağlı düşünür ve araştırmacılar üzerinde etkisi yüksek iki Hıristiyan filozof olan Hugh of St. Victor (1078-1141) ve Richard of St. Victor (1123-1173), üç farklı görme şekli bahsetmişlerdir: Beden gözü (görme), aklın gözü (meditasyon) ve gerçek anlayışın sezgisel gözü (tefekkür) (Richard of St. Victor, 1979).

Bütün bunlara ek olarak, Richard Rohr (2009); Albert Einstein ve Iain McGilchrist gibi seküler akademisyenlerin görüşlerine katılır ve “üçüncü göz” kaybının, Batı dünyasındaki dar görüşlülüğün ve dini krizlerin temelini oluşturduğunu ifade eder. Ona göre, böyle bir bilgiye sahip olmadan kilise, hükümet ve liderlerin ego ötesine geçmeleri, kontrol arzularını dizginlemeleri ve kamusal yararı gözetemeyen bir duruş sergilemeleri zordur. Oysa sağlıklı bir kültür ve sağlıklı bir din için insanın her üç göze de ihtiyacı vardır. Bu gözlerin yokluğu veya zayıflığı, sadece problemleri derinleştirir ve insanı çözümden uzaklaştırır (Richard, 2009).

C. İslam

İnsan, “nefs, ruh, beden” üçlüsünden meydana gelir ve bu üçlü birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Tasavvufi yaklaşıma göre bu öğelerin her birinin belirgin sıfatları vardır. Nefsin sıfatı heva, ruhun sıfatı akıl ve bedenın sıfatı da histir (Nicholson, 1911). Nefs, âlem-i misal’e; ruh, âlem-i gayb’a; beden de âlem-i mülk’e aittir. Nefs, ruh ve bedenle bağlantılı olup ikisinin tesiri altındadır ve vücutta oluşan kimyasal değişimlerden etkilenir. Örneğin, hipofiz bezinin salgıladığı melatonin hormonu vücudun uyku ritmindeki düzeni sağlar ve melatonin eksikliği uyku bozuklukları, depresyon, çarpıntı gibi hayat kalitesini düşüren sağlık sorunlarına neden olur.

İlk sûfîlerin büyük çoğunluğu, ruhu bedene hayat veren mâna şeklinde algılamışlardır. Ruh, beden elbisesini giymiş bir özdür ve bedeni her anlamda etkileyen canlılığın kaynağıdır (Özden, 1996). Manevi hayatın özellikleri ruha yansır. İnsan, ruh vasıtasıyla öte âleme yükselir ve maddî âlemde varlığını

sürdürürken Allah ile bağlantısını onunla korur. Ruhun varlığı, sureti olan madde ile bilinir. Ruhun duyum ve algıları madde vasıtasıyla (Sunar, 1973). Aynı zamanda, meleklerin insanla ilişkisi de ruh ile sağlanır. Ancak bireyin manevi dünyasının sağlıklı olması ruh sağlığından geçtiği için, ruh sağlığı beden sağlığı kadar önem arz eder ve gerçekte ruh sağlığı ile beden sağlığı birbiriyle doğru orantılıdır. Örneğin, vücuttaki serotonin maddesinin eksikliği ruhsal dengenin bozulmasına neden olur. Böylece duygusal çöküş, mutsuzluk, özgüven eksikliği gibi sorunlar ortaya çıkar. Ruh sağlığı yerinde olmayan bir bireyin manevi dünyasında da iniş ve çıkışlar yaşaması kaçınılmazdır. Nefs ve ruh arasındaki ilişkiyi böylece belirttikten sonra bu iki unsurun bedeninin ayrılmaz parçaları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kısaca beden, soyut unsurları içinde barındıran insanın maddi dünyadaki varlığıdır. Ancak bu makalede vurgulanmak istenen nokta, daha önce araştırması yapılmamış olan, insanın ruhsal bağlantıyı bedeninin kalp dışında hangi organlarla kurduğudur.

Kimi Müslüman kültürlerde epifiz bezi ön plana çıkarken kimi kültürlerde de kalp, ruh-beden ilişkisindeki organ olarak gösterilmiştir. Tasavvufta “süveyda” olarak vurgulanan, anatomide “Aschoff-Tawara düğümü” (the Aschoff-Tawara’s node) adıyla bilinen “kalpteki siyah nokta” da tıpkı epifiz bezi gibi insan vücudunda henüz sırrı bilimsel anlamda açıklanamamış gizemli detaylardan biridir (Bruce, 1999). Bedendeki bu iki unsurun ortak noktası ise ruh-beden ilişkisinde epifiz bezi ve kalbin merkez olarak işlenmiş olmasıdır. Tasavvuf ilmi, Allah’a ulaşmada engel teşkil edebilecek tüm maddî unsurları aradan kaldırmayı amaçlar, ruh terbiyesine odaklanarak Allah’a varmayı hedefler. Bundan dolayı, insanın bulunduğu ruhî makam ve mertebeler tasavvufî hayatın içerisinde önemli yer tutar. Kişi kalbindeki kirleri temizlemekle arınır ve ruh bakımından yükselir. Böylece kemal noktasına erişen kulların ruhu tüm maddî engelleri aşarak ruhlar âlemine ulaşır.

İslam tasavvuf geleneğinde bazı mistik doktrinler hikmet, irfan, marifet benzeri kavramlar çerçevesinde teosofî yaklaşımıyla benzerlik gösterir. Örneğin, Sühreverdî’nin ortaya koyduğu İşrakîlik felsefesi, mistik ve teosofik bir düşünce tarzı olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında, Gazâlî’de de teosofik ve hermetik, nur ağırlıklı bir ilahiyat anlayışı mevcuttur. Ayrıca, İbn-i Arabî de bu teosofik felsefe düşüncesinden (İşrakîlik) beslenmiştir (Kaya, 2001).

Aynı zamanda, “dinsel mistisizm” (Öztürk, 1993) olarak da adlandırılan tasavvuf ilminde rüyaların ayrı bir önemi vardır. Örneğin, iyi ya da kötü olduğu kestirilemeyen durumlarda ihtiyaç duyulan ve sıkça uygulanan istihâreye yatma ve görülen rüyadan anlam çıkarmaya çalışma yaygın bir davranıştır (Öztürk,

1993). Rüya ilmi de başlı başına işlenmesi gereken geniş bir konu olmakla birlikte, konuyla bağlantısından dolayı önemli olanın, uyku halinde insanın rüyaları ancak kalp veya gönül gözü ile gördüğü vurgusunun yapılmış olmasıdır. Ruhun görmesi olarak anlayabileceğimiz bu durumu da yine epifiz bezine bağlamak mümkündür.

Son zamanlarda kimi araştırmacıların, İslam geleneğinde “teheccüt” olarak adlandırılan gece namazının vaktinin epifiz bezinin aktif olduğu saatlerle örtüştüğüne dikkati çektiği görülmektedir. Buna göre ruhsal âlem ile bağ kurmaya en uygun ibadet ve dua vakitleri epifiz bezinin aktif olduğu saatler olmaktadır. Hz. Muhammed’e gelen ilk vahiylerde gece namazı, peygamberin şahsına mahsus bir ritüel olarak emredilmiştir². İslam Peygamberi Hz. Muhammed ömrü boyunca gece namazına devam etmiş, bunu genellikle gecenin son üçte birinde yapmış, ümmetine de bağlayıcı olmayan bir örneklik olarak bırakmıştır. İslam tasavvuf gelenekleri ise gece ibadetini genellikle çok önemsemişlerdir.

Sonuç olarak, İslam düşünce anlayışı içerisinde, ana akım tasavvuf ehlinin uyguladığı dini ritüeller incelendiğinde ruhsal yükselme ve epifiz bezini uyarmak için herhangi bir halüsinojen madde kullanıldığını gösterecek bir bilimsel araştırma ve kaynağa rastlanmamıştır. Ruhun bedene giriş kapısı olarak epifiz bezinin ele alındığı bir araştırma da yapılmamıştır. Daha çok varsayımlar ve faraziyeler üzerinde durulmuş ve bir ihtimal epifiz bezinin ruh-beden bağlantısında merkez nokta oluşturabileceği tahmini yapılmıştır. İslam akla önem verir ve düşünme yeteneğini etkileyecek herhangi bir madde kullanımını hoş karşılamaz. Zira İslam, insanın bilincinin her zaman açık olmasını, yaptıklarını ve sorumluluklarını idrak etmesini ister. İnsan amellerinden sorumludur ve bu sorumluluğun şartı bilincin yerinde olmasıdır, yani insanın akli dengesinin yerinde ve akıl baliğ olması gerekir. Bu yüzden Kur’an, “akletmiyor musunuz, düşünmüyor musunuz” şeklinde sürekli insanı tefekküre davet eder. Örneğin, “sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın”³ uyarısı yapılmıştır. Buradaki “ne söylediğinizi bilinceye kadar” ifadesinden bilincin yerinde olması gerektiği sonucu çıkar ki sadece ibadet yaparken değil her an insan akli berrak olmalıdır. Dolayısıyla, insan, aklını kullanma yeteneğini ortadan kaldıracak veya onu manipüle edecek her tür maddeden uzak durmalıdır.

² Kur’an-ı Kerim, Müddessir 1/5; Müzemmil 73/1,2 ;İsrâ 17/79.

³ Kur’an-ı Kerim, Nisâ, 4/43.

Nöroteoloji

Birbirlerinden farklı özelliklere sahip olsalar da, insan, ruh ve beden ile bir bütündür. Batı dünyasının son yüzyılda ısrarla ruh ve bedeni birbirinden ayrı tutma tavrı sonucunda ortaya hem sağlık alanında, hem sosyal hayat içerisinde bireysel ve toplumsal ciddi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Nasıl ki bedenin sağlıklı gelişimi için maddi birçok ihtiyacının karşılanması gerekir, aynı şekilde ruhun da sağlığını korumak için ruh doğru şekilde beslenmelidir. Ruhun besin kaynağı da din ve inançlardır. Onun ihtiyaçları yok sayıldığında ruhsal sorunlar ortaya çıkar ve ruh sağlığının bozulması da zamanla fiziksel sağlık sorunlarını tetikler. Dolayısıyla aslında farklı ve birbirinden ayrı çalışıyormuş gibi dursa da, ruh ve beden, çok yakın ilişki içindedir.

Bu önemli bilginin ayırdına varan araştırmacılar çalışmalarını bu yönde yürütmeye başlamışlardır. Sinir sisteminin bilimsel çalışmasını ifade eden nöro bilim, son yıllarda “işlevsel beyin görüntüleme teknikleri”nin geliştirilmesi ile insanın duygu, tutum, davranış ve inançlarının beyindeki karşılıklarını bulabilme amacıyla belirgin bir ilerleme göstermiştir. Artık kültürel olsalar da insanların dinî inançları ve ahlakî tutumlarının da nörobiyolojik karşılıklarının olması gerektiğine inanılmakta ve tüm bunlar yoğun biçimde araştırılmaktadır (Eşel, 2009). Sonuçta, Wildman ve McNamara'nın (2008) da belirttiği gibi, beyin ve zihin, kültürle bağlantılı ortaya çıkan tecrübeler tarafından şekillenir.

Bu durum, dinî ve mistik deneyimlerin beyindeki karşılığını araştıran nöroteolojinin doğmasına neden olmuştur. Bireyin ruhsal tecrübelerinin nöral/sinirsel anlamda incelenmesini konu alan, nöroloji ve din bilimlerinin birleşimi ile oluşan nöroteoloji, nörolojinin bir alt dalıdır. Bu yeni doğmuş bilim dalı, ruhsal olarak sınıflandırılan bireysel deneyimlerin nörolojik temellerini araştırır. Bu araştırmalar beyindeki değişimler hakkında bilgi vermekle birlikte oruç tutma, namaz kılma, dua etme, vaaz dinleme, ruhsal ilişki kurmaya çalışma, zikretme, dini sohbetlere katılma gibi dinî-manevî aktiviteler sırasında beyinde ortaya çıkan hareketlenmeyi ve bu hareketlenmenin beynin neresinde gerçekleştiğini tespit etmeye çalışır.

80'li yılların sonunda nöroteoloji alanında Persinger ile başlayan deneysel araştırmalar Newberg ve d'Aquili ile 90'lı yıllarda devam etmiştir. Newberg ve d'Aquili, Zen Budist rahiplere radyoaktif boya enjekte ederek rahipler trans halindeyken bu boyanın kan dolaşımı yardımıyla beynin hangi bölgelerinin aktiflediğini röntgen ve beyin tomografisi yardımıyla belirlemeye çalışmışlardır. Bu deney sonucunda, mistik duyguların hissedildiği temporal loblar devreye girmiş, düşünme ve karar verme lobları olan ön

loblar devre dışı kalmıştır (Newberg vd., 2003). Böylece inanç sistemlerinin ahlaki kuralları ve kültürel değerleri şekillendirmenin yanında, beden ve ruhu iyileştirmek, kutsal olanla ruhsal bağlantıyı güçlendirmek gibi etkileri olduğu da bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Newberg ve çalışma arkadaşlarına göre, alnın arkasında yer alan ön lob meditasyon ve duada odaklanmaya, kafatasının arka tarafına yakın yerde bulunan parietal/yan lob duyu organlarının gönderdiği bilgileri birleştirmeye yardımcı olur. Kafatası merkezine yerleşmiş olan limbik sistem ise duyguları düzenler ve huşu duygusunun oluşumunu sağlar ki epifiz bezi de bu sistemin önemli parçalarından bir tanesidir. Newberg, bireyin kendisinden daha büyük bir varlığın parçası olma duygusunu, beynin bu yapılarıyla edindiğini belirtir (Newberg vd., 2003).

Hatırlamada Üçüncü Şahıs

Genel olarak epifiz bezi, kültürel anlamda işlendiğinde genellikle “ışık” ile olan bağlantısıyla ele alınıp incelenmiştir. Aynı şekilde ruh da gözle görülmeyen bir canlı olarak kabul edilmiş ve bu soyutluk özelliğinden dolayı da daha çok “ışık ve enerji” ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla, beyinde gizlenmiş duran bu küçük organ aracılığıyla ruhun beden ile bağlantıya geçtiğine inanılmıştır. Beden ölümlü; ruh ise ölümsüz, yani sonsuzdur. Beden, ruhun elbisesi hükmündedir. Örneğin, Aristoteles’e göre beden, ruhun şeklidir (Frede, 1992). Somut dünyada bedeninin ömrü sona erdiğinde, ruh bu bedenden kurtulup özgürleşir. Hinduizm’de olduğu gibi, bazı inanışlarda ruh özgürleştikten sonra başka bir bedende tekrar varlık bulur. Bu bir döngüdür ve sonsuzca devam eder. Bu konuyla ilgili kaleme alınmış sayısız eser vardır.

Bu makalede ruh-beden bahsine değinilmesinin sebebi ise, inancı her ne olursa olsun, tarihte pek çok düşünür, filozof, araştırmacı ve âlimin ruh-beden ilişkisini kurarken epifiz bezine değinmesidir. Genel anlamda vurgulanmaya çalışılan nokta; ruhun epifiz bezi yardımıyla görmesi, algılaması, deneyimleri ve bilgiyi depolaması, hatırlamasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu makalede üzerinde durulan konu, insanın hatırlarken kendisini o hatıra içinde nasıl konumlandığıdır. “İnsan kendisini nereden, hangi açıdan görür?” sorusundan kasıt; aşağıdan, yukarıdan, sağdan, soldan, arkadan, karşıdan, dışarıdan, yoksa kendi içinden mi gördüğüdür ve neden o açıdan gördüğüdür. Gören kimdir? İnsanın kendisi ya da ruhu mu veya bunların ikisi birden mi? Yazıcı melekler ve bizâtihi Allah bu konuda hangi konumdadır?

Özellikle epifiz bezine odaklanılma nedeni; bu bezin ruh-beden bağlantısında bireyin rüyaları görmesi, bir iç sesinin bulunması ve geçmiş deneyimleri hatırlama noktasında bir yeri olup olmadığına işaret

etmek içindir. Ayrıca, bazı insanlarda “altıncı his”sin daha güçlü olması, Müslüman kültürde de yer alan “kalp gözü açık”, “evliya kerameti”, “içindeki ses” gibi ifadelerin yine epifiz bezi ile ilgisi olabileceğine dikkati çekmek içindir. Yukarıda verilen genel bilgiler ışığında, görülüyor ki, insanlık tarihinde “ruh” kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Kültür, din ve inanışlar doğrultusunda, insan sürekli ruhsal âlemlerle iletişime geçmenin yollarını aramıştır. İnsanın, ruh ve beden ikilisinden meydana geldiği hemen hemen tüm inanç sistemlerinde kabul edilmiş ve düşünürler konu üzerine ilmi araştırmalar ortaya koymuşlardır.

Birey, geçmişte yaşadığı bir olayı hatırladığında kendisini hangi açıdan görür? Kendi gözleriyle sadece karşısında olanları mı, yoksa bir başkasının gözüyle kendisiyle birlikte etrafındakileri bir bütün olarak mı görür? Örneğin, geçmişte kişi bir konferansa katılmıştır. Kişi bu konferansı hatırladığı zaman bütün katılımcılarla birlikte kendisini de dışarıdan izler. O gün giydiği kıyafeti, saçının şeklini, taşıdığı çantayı, duruşunu, yüzünü, duruşunu; kısacası her ayrıntısını bir başkasını izliyormuş gibi her açıdan görür. Üçüncü şahsın gözüyle, o konferansta kendisini canlandıran bir aktörü film seyreder gibi izler. Bu tür dışsal veya “kendini gör” türünden üçüncü şahıs bakış açısına “gözlemci” bakış açısı denir (Nigro ve Neisser, 1983).

Hatırlamada kendini konumlandırma üzerine yapılmış bilimsel araştırmalarda, birinci şahıs yerine üçüncü şahıs üzerinden hatırlama nedenleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmalar, konu ile ilgili çeşitli faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Kihlstrom ve Harackiewicz’e göre (1982), genellikle insan kendisini uzak geçmiş olaylarda aktör olarak görme eğilimindedir, ancak yakın zamandaki olayları orijinal bakış açısıyla tekrar yaşamaya çalışır. Bu durumda, hatırlanan olayın yakın geçmişte ya da uzak geçmişte yaşanmış olması hatırlama açısını etkilemektedir. Robinson ve Swanson (1993), üçüncü şahıs üzerinden görerek hatırlamanın; sıkılgan, utangaç, içine kapalı bireyin bir ortamda sosyal etkileşimini hatırladığında baskın hale geldiğini vurgular. Ya da birey zarar görmekten kaçındığı durumları hatırlarken kendisini bir aktör olarak konumlandırır (Kihlstrom ve Harackiewicz, 1982). Dolayısıyla, hatırlama açısında kişilik de etkili rol oynamaktadır. Ayrıca, kalabalık karşısında konuşma yapmak gibi aşırı kişisel farkındalık, sosyal kaygı veya tehdit içeren durumlar üçüncü gözle hatırlamada etkili iken, korku filmi izlemek gibi aşırı duygusal etkilenme içeren durumlar daha çok birinci şahıs üzerinden hatırlamaya yol açar (Nigro ve Neisser, 1983). Bütün bunlara ek olarak, bireyden bir ortamda bulunan nesnelere odaklanması istendiğinde genellikle üçüncü göz devreye girerken, aynı ortamda duygularla ilişkili bir duruma odaklanması istendiğinde de, genellikle birinci şahıs açısından görme öne çıkar

(Nigro ve Neisser, 1983). Son olarak, Rice ve Rubin'in (2011) inceleme ve araştırmaları, üçüncü şahıs perspektiflerinin ortak olduğunu, aslında daha önce gözlenenenden de daha yaygın olduğunu göstermiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, epifiz bezi tüm dünyadaki çeşitli dini ve mistik pratiklerde merkez olarak kabul edilir. Bu bez, Galen (M.Ö. 130-210) ve René Descartes (1596-1650) teorilerinde de önemli bir rol oynamıştır (López-Muñoz & Alamo, 2011). Yakın tarihte de, Roney-Dougal (1989), epifiz bezinin ve bunun nörokimya ve nöroanatomisinin ruhsal deneyimlerin ortaya çıkmasında önemli bir etken olabileceğini öne sürer ve doğu mistisizmindeki yogaya işaret eder. David Luke (2012), dili ağzın en arka çatısına bastırmak sureti ile epifiz bezini aktifleştirmenin mümkün olabileceğini belirtir. Bu kurama destek çıkan Strassman (2001), embriyolojik bakış açısıyla ele alıp, epifiz bezinin beyin yerine uteroda, ağız çatısının dokusundan şekillendiğini ileri sürer. Daha sonra, beden gelişiminin farklı aşamaları sırasında, bu organ beyindeki bugünkü yerini almıştır. İtalyan Doktor Paolo Lissoni ve çalışma arkadaşları (2001), psiko-ruhsal yaşamın nörokimya aracılığıyla, bağışıklık sisteminin düzenlenmesinde epifiz bezinin temel rolünü ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla, Hıristiyanlıktaki “Baba, Oğul ve Kutsal Ruh” üçlemesinde olduğu gibi, insanın mistik görme gücünün biyokimyasal, psikolojik ve ruhsal doğasındaki simgeler düşünülüğünde, epifiz bezi bu çok boyutluluğun arasında fiziksel/nöro-anatomik köprü olarak kabul edilebilir (Lissoni vd., 2001). Ancak, bilim dünyasında, konu üzerine daha fazla bilimsel araştırma yapılması gerektiğinin vurgusu yapılmaya devam eder.

Görüldüğü gibi, bireyin birinci şahıs ve üçüncü şahıs üzerinden geçmişi hatırlaması üzerine laboratuvar deneyleri yapılmış, ancak bu deneylerde deneklerin çoğunlukla hangi hatırlama açısını kullandıklarını ve hangi durumlarda hatırlama açısını değiştirdiklerini açıklamaya çalışmışlardır. Bu makalede sunulan hipotez ise, bireyin kendisini üçüncü şahıs açısından hatırlarken epifiz bezini bir iç göz olarak kullanmasıdır. Yani, insan göz organları yardımıyla dış dünyayı görür. Ancak, “üçüncü göz” olarak da adlandırılan epifiz bezi üzerinden geçmişi hatırlayan ve gören aslında insanın ruhudur. O yüzden birey geçmişteki bir olayı hatırlarken kendisini bir filmin aktörü gibi izler. Bunun da ötesinde, Kur'an'da bildirildiği üzere insanın davranış ve sözleri, amelleri yazıcı melekler Kirâmen Kâtibîn tarafından kayıt altına alınmaktadır. “Oysa sizi gözetleyen muhafızlar, değerli yazıcılar var. Onlar yaptığınız her şeyi biliyorlar.”⁴ Bundan dolayı, denebilir ki, insanın hatırlama eylemini üçüncü şahıs üzerinden gerçekleştirmesinin bir diğer nedeni, yazıcı meleklerin aldığı kayıt üzerinden geçmişe gitmesidir.

⁴ Kur'an-ı Kerim, Infitâr, 82/10-12.

Yöntem

A. Katılımcılar

Bu araştırmayı gerçekleştirebilmek için 2016-2018 yılları arasında toplam kırk-yedi kişi ile ABD’de (20 kadın-27 erkek) görüşme yapılmıştır. Katılımcılardan 2’si ateist, 3’ü Yahudi, 5’i Budist, 6’sı Hristiyan ve 8’i Hindu olup 23’ü Müslüman’dır. Kırk üniversite mezunu (27 kadın ve 13 erkek; ortalama yaş 27), yedi lise mezunu (3 kadın ve 4 erkek; ortalama yaş 32) katılımcı ile ayrı ayrı, her biri 40 dakika süren tek görüşme yapılmıştır. Görüşmede her katılımcıya aynı sorular yöneltilmiştir. Tablo 1’de inançlara göre katılımcıların toplam sayısı ve cinsiyetlerine göre dağılımları görülmektedir. Tablo 2’de de eğitim durumuna göre katılımcıların toplam sayısı ve cinsiyetlerine göre dağılımları görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları (2016-2018)

İnanç	Kadın	Erkek	Mutlak Rakam
Ateist	1	1	2
Yahudi	1	2	3
Budist	2	3	5
Hristiyan	3	3	6
Hindu	3	5	8
Müslüman	10	13	23
Toplam	20	27	47

Tablo 2. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları (2016-2018)

Eğitim Durumu	Kadın	Erkek	Mutlak Rakam
Lise	3	4	7
Lisans	27	13	40
Toplam	30	17	47

B. Amaç

Bu çalışmanın amacı, farklı inanışa sahip bireylerin hatıradaki kendilerini nasıl konumlandıklarını, daha önce hatırlarken böyle bir konumlandırmayı fark edip etmediklerini, “üçüncü göz” ve epifiz bezi hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını, dini inanışlarına göre ruh-beden ilişkisine bakış açılarını, insanın evrene terkedilmiş olduğu fikrine yaklaşımlarını araştırmaktır. Müslüman katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda, “üçüncü göz”ün insanın kendisi, yazıcı melekler Kirâmen Kâtibîn ya da Allah’ın bizâtihi kendisi veya bunların üçünün aynı anda olup olamayacağı tartışmasını yapmaktır. Tartışma bölümü, konu üzerine daha önce benzer bir çalışma yapılmayan İslam dini odaklıdır.

Tartışma

Görüşme sırasında katılımcıdan gözlerini kapatıp çocuk yaşta düğün gibi kalabalık bir ortamı, herhangi bir dönemde sınıf önünde bir konuşma yaptığını, geçmişte büyük korku yaşadığı bir olayı, çok mutlu olduğu bir durumu, ortaokula başladığı ilk günü ve bir gün önce akşam yemeğinde ne yediğini hatırlaması istenmiştir. Her bir hatırlamada mekânı tasvir etmesi, çevrede bulunan kişileri anlatması, kendisinin nerede durduğunu söylemesi, üzerindeki kıyafeti tarif etmesi ve bütün bunları hatırlarken kendisini hangi açıdan gördüğünü belirtmesi beklenmiştir.

Görüşmeler sonucunda, katılımcıların hepsi kendilerini hangi açıdan gördükleri sorusuna aynı cevabı vermişlerdir. Yani, hatıranın çeşidi her ne olursa olsun, kendilerini üçüncü şahıs gözüyle, dışarıdan bir üçüncü gözden bakar gibi hatırladıklarını ve her açıdan/yönden görebildiklerini belirtmişlerdir. Bu duruma kendileri de şaşırılmış ve bu görüşmeyi yapana kadar, geçmişini hatırlarken üçüncü şahıs gözünden gördüklerini hiç fark etmediklerini ifade etmişlerdir. Sürekli biri tarafından takip edildikleri ya da gözetlendiklerini düşünüp korkuya kapıldıkları gözlemlenmiştir. Müslüman katılımcılardan biri, “Allah beni görüyor, Allah yaptığım her şeyi kayda alıyor!” cümlesini sarf ederek panik belirtisi göstermiş; diğer on bir katılımcı da, “izleniyorum, biri beni gözetliyor” hissine kapıldığını ifade etmiştir. “Üçüncü göz” Müslüman katılımcıların daha önce karşılaşmadıkları bir kavramdır ve bu kavrama aşına olmadıkları anlaşılmıştır. Epifiz bezi hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları gibi ruhun bedene giriş çıkışı üzerinde daha önce hiç düşünmediklerini söylemişlerdir. Ancak kendilerine bu konuda bilgi verildiğinde herhangi bir itirazla karşılaşılmamıştır. Müslüman katılımcılar insanın evrende yalnız olmadığına ve Allah ile manevi anlamda sürekli iletişim kurduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Buna inanmak için somut deliller aramadıklarını da belirtmişlerdir. Kadın katılımcıların erkeklere göre konuya daha duygusal yaklaştıkları gözlemlenmiş, erkek katılımcıların da konuyu bilimsel olarak değil kültürel olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Budist ve Hindu katılımcılar, kültürlerinde belirgin bir yere sahip olan “üçüncü göz” kavramına aşına olduklarını, “göz” figürünün sosyal hayatta yaygın bir şekilde kullanıldığını, resmedildiğini ve ruhun bedene girip çıktığına inandıklarını, ancak epifiz bezi hakkında bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre, insan evrende yalnız değildir ve “üst ruh”ün gözetimi altındadır. Kadın ve erkek katılımcıların tutumunun birbirinden farklı olmadığı görülmüştür.

Ateist olduklarını belirten katılımcılar, doğüstü varlıkların ve olayların varlığına şüphecî yaklaşıtlarını ifade ederek ruh-beden ilişkisinin insan zihninin bir ürünü olduğunu vurgulamışlardır. Epifiz bezi konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtsele her organın kendisine ait işlevlerinin bulunmasına bağılı olarak epifiz bezinin de bazı görevleri üstlenmesinin doğal olduğunu, fakat konunun ruh ile ilişkilendirilmesinin yine insanın hayâl gücünün üretimi olabileceğini söylemişlerdir. Dolayısıyla onlara göre insan evrende yalnızdır.

Yahudi katılımcılardan biri hatırlamada üçüncü şahıs üzerinden görmeyi etkileyici bir idrak olarak kabul etmiştir: “Bunu fark etmemiş olmam, daha pek çok şeyi bilinçsiz yapıyor olduğum anlamına gelebilir” diyerek konuyu araştırmak istediğini açığa vurmuştur. İnsanın yaratıcı ile arasında güçlü bir bağı olduğuna inandığını, ama bunun mantıksal açıklamasını yapabilecek yeterliliğe sahip olmadığını belirtirken, konuya materyalist yaklaşmanın kendisi için daha kolay olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, dini inançları geleneksel olarak kabul ettiklerini, herhangi bir sorgulama yapmak istemediklerini de eklemişlerdir.

Hıristiyan katılımcılardan ikisi görüşme sırasında “üçüncü göz”ün ne olabileceğine dair sorular sormayı tercih etmişlerdir. Bir diğere katılımcı da hatırlama, epifiz bezi, ruh-beden ilişkisi gibi konuları düşünmekle ilgilenmediğini açıkça belirtmiştir ve bunu “saçma” bulduğunu söylemiştir. Dört katılımcıya göre, tanrı insanı yaratmış, sonra da dünyada bırakıp kendi köşesine çekilmiştir. Hayat mücadelesi içinde bu konulara derinlemesine dalmayı zaman kaybı olarak görmektedirler.

Genel olarak bakıldığında, Budist ve Hindu katılımcılar hariç, diğere katılımcılar konu hakkında bilgi birikimine sahip değildir. Daha çok yüzeysel veya kulaktan dolma bilgiye dayandıkları gözlenmiştir. Katılımcıları en çok etkileyen konu ise hatırlamanın üçüncü şahıs üzerinden gerçekleşiyor olmasıdır. Etkilenme nedeni ise bunu basitçe test edebilmiş olmaları ve deneyimleyerek görebilmeleridir. Aynı zamanda Budist, Hindu ve Müslüman katılımcılar, ruhun varlığına inanırken bir yüce varlığın insanı daima gözlediğini belirtmişlerdir. Konu üzerinde Müslüman katılımcılar dışında cinsiyetin herhangi bir rol oynamadığı da görülmüştür.

Sonuç

Epifiz bezinin tarih boyunca bir üçüncü göz şeklinde tasavvur edilip resmedilmesi ve sembolleştirilmesi, hatta bu bezin bir gözün özelliklerini taşıdığına bilimsel olarak ortaya konması, ayrıca küçük bir organ olan epifiz bezinin ruh-beden ilişkisinde merkez nokta olarak kabul edilmesi ve salgıladığı maddelerin ruhsal aktivitelerin gerçekleşmesine neden olduğunun kanıtlanması sonucunda ruhun epifiz bezi ile gördüğünü ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, hatırlamada üçüncü şahıs üzerinden görmenin nedeni, hatırlayan varlığın insanın ruhu olmasıdır. Aslında, gören de, hatırlayan da, hisseden de, bilen de ruhtur; her biri farklı görevler üstlenen organlar değil. Öyle olsaydı, insanın ahirete geçtiğinde dünya hayatına dair hiçbir şey hatırlamaması gerekirdi ve insanın bütün dünya deneyimleri, yaşadığı bedeni ile birlikte toprağa karışıp yok olurdu. Oysa Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre insan geçirdiği tüm değişime rağmen hatırlamaya devam eder: “Onlar cennettedirler, günahkârlar hakkında birbirlerine sorular sorarlar: Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir? Onlar da şöyle cevap verirler: Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulları doyurmazdık. Günaha dalanlarla birlikte biz de daldık. Ceza gününü yalanladık. Sonunda ölüm bize geldi çattı.”⁵

Anlaşıldığı üzere, aslolan ruhtur. Beden, ruhun dünyadaki elbisesidir. Beden yaratılmadan önce ruh vardır ve beden yaratıldıktan sonra ruh o bedene yerleştirilir. Beden ölünce de ruh bedenden ayrılır. “O, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır”⁶ ayetlerinde de vurgulandığı gibi önce beden yaratılmış ve sonra bedene ruh verilmiştir. Bu ayetlerden, bu iki varlığın hem özellikleri, hem de işlevleri bakımından birbirlerinden farklı olduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak onlar birbirlerini tamamlayan iki unsurdur.

Bununla beraber, insanın bir iç sesi vardır. Bu sesi birey düşünürken, okurken, hayal ederken duyar veya kullanır. İnsanın en tanıdık yoldaşı olmasına rağmen, onun ne olduğuna dair edinilen bilgi azdır. Bir anlamda, iç ses genellikle bireye temel ilkeleri hatırlatan dürüstlüğü sesidir. O yüzden zaman zaman “ruhun sesi” ve “vicdanın sesi” olarak da adlandırılmıştır. Hatta “kalbinin sesini dinle” tabiri de sık sık kullanılır ki yine aynı sesteki bahsedildiğini düşündürmektedir. İç sese dair algıyı rapor eden birçok kişi bunu yaşamlarında güçlü, pozitif bir yönlendirme kuvveti olarak tanımlar (Stauder, 1977). İç ses, dış

⁵ Kur'an-ı Kerim, Müddessir, 74/40-47.

⁶ Kur'an-ı Kerim, Secde, 32/7-9.

dünyanın taleplerinden ileri gelen durumlarda bireye bir iç kesinlik verir. Vygotsky'e (1987) göre bu iç ses, bireyin kendi içsel yaşamını kurmasına yardımcı olan "gerçek sen" in sesidir. Carl Jung ise, iç sesin "yüksek bir otoritenin çağırısı" olduğundan bahseder (Assagioli, 1973).

Kur'an-ı Kerîm'de "ruh" kavramı; "Hz. Cebrail"⁷, "Vahiy ve Kur'an"⁸, Hz. Âdem'e "ruh üflenmesi"⁹, Hz. İsa'nın yaratılışı anlatımında "ruh üflenmesi"¹⁰ ve "müminlere rahmet ve ilahî destek"¹¹ anlamlarında kullanılmıştır (Akçay, 2005). Bu ifadelerden yola çıkarak, "ruh" kavramının kötü olan hiçbir şeyi içermesinin mümkün olamayacağı sonucuna varmak da mümkündür. Madem ki düşünür ve âlimler iç sesin "ruhun, dürüstlüğü ve vicdanın sesi" olduğunu belirtmişlerdir ve madem ki ruh-beden ilişkisinde epifiz bezi bir kapı görevi görmektedir ve madem ki bu araştırmanın vardığı sonuca göre aynı bezin ruhun bu dünyaya bakan gözü olduğu ileri sürülmüştür; o halde iç sesin yani ruhun epifiz bezi üzerinden bireye seslendiği kuvvetle muhtemeldir. Ancak, ruh ve ruhun bedenle olan ilişkisi üzerine bilimsel çalışmalar yapabilmenin de sınırları vardır. Jung (2009) insanın bu sınırlılığını şöyle ifade eder:

"İnsan anlayışının sınırlarının ötesinde sayısız şey bulunduğu, tanımlayamadığımız ya da tam kavrayamadığımız kavramları temsil etmek üzere sürekli olarak simgesel terimler kullanmaktayız. Bütün dinlerin sembolik bir dil ya da imgeler kullanmasının bir nedeni budur. Şöyle ki sembollerin bu bilinçli kullanımı son derece önemli bir psikolojik gerçeğin yalnızca bir yüzüdür: İnsan bilinçsiz olarak ve kendiliğinden de düşler şeklinde semboller üretmektedir. Bu noktayı kavrayabilmek hiç kolay değildir. Ama insan ruhu konusunda daha fazlasını öğrenmek istiyorsak, bunu mutlaka kavramalıyız. Şöyle bir düşünecek olursak insanın içini, dışını tam olarak görüp anlayabildiği hiçbir şey yoktur. İnsan, çevresini ancak kısıtlı bir şekilde algılayabilmesine izin veren duyularının sayısı ve niteliğiyle sınırlıdır. Bu eksikliği bilimsel araç ve gereçler kısmen giderebilir ancak en duyarlı aygıtlar bile uzak ya da küçük nesnelere büyütüp görünebilir hale getirmekten ya da çok hafif sesleri işitilebilir yapmaktan öteye gidemez. Hangi aleti kullanırsak kullanalım, bir noktada bütün kesinliğin ortadan kalktığı sınıra ulaşırız."

Bu makalede insan ruhu, bu ruhun kaynağı ve bedenle ilişkisi fiziksel bir organ olan epifiz bezinin hafıza ve hatırlama fonksiyonları üzerindeki etkisiyle incelenmiştir. Epifiz bezinin türlü kimyasallar ve

⁷ Kur'an-ı Kerîm, Meâric, 70/4; Nahl, 16/102; Nebe, 78/38; Kadir, 97/4.

⁸ Kur'an-ı Kerîm, Mü'min, 40/15; Şûrâ, 42/52.

⁹ Kur'an-ı Kerîm, Hicr, 15/29; Secde, 32/9; Sâd, 38/72.

¹⁰ Kur'an-ı Kerîm, Enbiyâ, 21/91; Tahrîm, 66/12.

¹¹ Kur'an-ı Kerîm, Mücâdele, 58/22.

ritüeller ile manipülasyonu, insanın kendi benliğine nasıl dışarıdan baktığı hem üç büyük dinin uygulamaları, hem de modern dünyanın pratikleriyle anlatılmıştır. Yunus Emre'nin "bir ben vardır bende benden içeri" ifadesinde anlatılan insanın içindeki ben'inin varlığı tartışılmış ve bunun ne işe yaradığının sonuçlarına varılmaya çalışılmıştır. Fiziksel uyarıcılar ya da türlü ritüellerle insanın kendisine dışarıdan bakabilmesi ve daha önemlisi bunlar olmaksızın da insanın hafızasına başvururken kendisini "üçüncü göz" üzerinden hatırlaması, insanın büyük ve tek bir sistemin bağlantılı bir parçası olduğunu, yani kesretteki vahdetin hem çokluk, hem de teklik kısmını içerdiğini, yani Albert Camus'nun (2002) söylediğinin aksine dünyada ve âlemlerde bir yabancı, kaybolmuş ve kimsesiz olmadığını, dolayısıyla da sorumlu, yani kısaca insan olduğunu göstermektedir. Böylece insan, kâinatın bütünlüğü içinde kendi varlığını anlamlandırıp idrak eder.

Varoluşçu felsefenin ileri sürdüğü gibi insan dünyaya atılmış ve orada unutulmuş bir varlık değildir. Kirâmen Kâtibîn tarafından her bireyin amellerinin kayıt altına alınıyor olması hem mutlak adaletin işlemekte olduğuna delildir, hem de terk edilmişlik fikrini çürütmektedir. Bunun da ötesinde, Kur'an, hesap gününe "Artık amel defteri ortaya konmuştur; suçluların, onda yazılı olanlardan korkuya kapılmış olarak, 'Vay halimize! Bu nasıl kitapmış! Küçük-büyük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dökmüş!' dediklerini görürsün. Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez"¹² vurgusunu yaparak Allah'ın kullarını başıboş bırakmadığını belirtmektedir. Bu durum, psikolojik olarak insanın rahatlamasını sağlar. İnsan karşılaştığı her haksızlığın bir gün adil bir şekilde sorgulanacağını bilir ve kendi başına hüküm verip kararı infaz arayışına girmez.

Dolayısıyla bu araştırmanın sonucunda, "görme" eylemini gerçekleştiren üç farklı unsurdan söz etmek mümkündür: İnsan ve ruhu, yazıcı melekler Kirâmen Kâtibîn ve Allah'ın bizâtihi kendisi. Epifiz bezi, bir "üçüncü göz" hükmünde bu üç varlığın birbirleriyle bağlantısını da gerçekleştirmektedir.

---

¹² Kur'an-ı Kerîm, Kehf, 18/49.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akçay, M. (2005). *Gazzâli'de Ruh Tasavvuru. Dinî Araştırmalar*. Ankara: 7(21). ss. 87-115.
- Assagioli, R. (1973). *The Act of Will*. Esalen. CA: Esalen Books. p. 115.
- Atkinson, R. C. & Shiffrin, R. M. (1968). Chapter: Human memory: A proposed system and its control processes. In Spence, K. W., & Spence, J. T. *The Psychology of Learning and Motivation* (Volume 2). New York: Academic Press. pp. 89-195.
- Balsalobre, A. (2002). *Clock Genes in Mammalian Peripheral Tissues*. Cell Tissue Res: 309. pp. 193-199.
- Baker, D. (2018). *The Third Eye: Wisdom Traditions*. The Claregate Trust. pp. 5, 42.
- Besant, A. (1935). *Theosophical Society, The Encyclopedia of Religion and Ethics*. New York. C. XII, s. 300-304.
- Blavatsky, H.P. (late 1800's). *The Secret Doctrine*. Vol. 3. Alınan yer http://www.translife.co.za/Theosophy/SecretDoctrine/The_HPBlavatsky.pdf
- Bruce, W. F. (1999). *Profiles in Cardiology: Ludwig Aschoff*. Clin. Cardiol. (22). pp. 545-546.
- Camus, A. (2002). *Yabancı*. (Çev. Vedat Günyol). İstanbul: Can Yayınları.
- Eşel, E. (2009). *Dinî ve Mistik Deneyimlerin Muhtemel Bilimsel ve Nörobiyolojik Düzenekleri*. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni. (19). ss. 193-205.
- Fellman, B. (1985). *A Clockwork Gland*. Science. pp. 76-83.
- Frede, M. (1992). *On Aristotle's Conception of the Soul*. Nussbaum & Rorty. pp. 93-107.
- Fukada, Y. & Okano, T. (2002). *Circadian Clock System in the Pineal Gland*. Mol. Neurobiol. (25). p. 19.
- Gazzâlî. (1986). *er-Risaletü'l- ledüniyye. Mecmuaturesaili'l-imam el-Gazzâlî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye. p. 226
- Holliday, P. (2014). *Mystical Esoteric*. Alınan yer <https://www.miracleinternetchurch.com/>
- Hope, M. (1997). *Dinlerde, Bilimde ve Metafizikte Zaman Enerjisi*. Ruh ve Madde Yayınları. İstanbul. s. 142.
- Jung C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*. (Çev. Ali Nahit Babaoğlu). Okuyan Us. İstanbul. ss. 22-23.
- Kappers, J. A. (1981). *A Survey of Advances in Pineal Research*. FL: CRC Press: vol. 1. pp. 1-25.
- Kaya, M. (2001). *İşrâkiyye: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. C. XXIII. ss. 436-437.

- Kihlstrom, J. F., & Harackiewicz, J. M. (1982). *The Earliest Recollection: A New Survey*. Journal of Personality. (50). pp. 134-148.
- Lawson, R. (1960). *Learning and behavior*. New York: Macmillan. p. 400.
- Liberman, J. (1990). *Light: Medicine of the Future*. Bear & Company. p.64
- Lissoni, P., Cangemi, P., Pirato, D., Roselli, M. G., Rovelli, F., Brivio, F., Malugani, F., Maestroni, G. J., Conti, A., Laudon, M., Malysheva, O., & Giani, L. (2001). *A review on cancer-psychospiritual status interactions*. Neuro Endocrinol Lett. 22(3). 175-80.
- López-Muñoz, F. & Alamo, C. (2011). *Cartesian Theories on the Passions, the Pineal Gland and the Pathogenesis of Affective Disorders: An Early Forerunner*. Psychol Med. 41(3). 449-51.
- Luke, D. (2012). *Psychoactive Substances and Paranormal Phenomena: A Comprehensive Review*. International Journal of Transpersonal Studies. 31(1). 97-156.
- McClay, R. (1976). *The Pineal Gland, LSD and Serotonin*. California: Orange Coast College. p. 3.
- Miller, G. A. (1962). *Psychology: The Science of Mental Life*. New York: Harper& Row. p. 349.
- Munn, N. L. (1961). *Psychology*. Boston: Houghton Mifflin. p. 718.
- Newberg, A., Pourdehnad, M., Alavi, A. & D'Aquili, E. G. (2003). *Cerebral Blood Flow During Meditative Prayer: Preliminary Findings and Methodological Issues*. Perceptual and Motor Skills. (97). pp. 625-630.
- Nicholson, R. A. (1911). *A Translation of the Kasbf al-Mahjub The Oldest Persian Treatise on Sufisim*. London. p. 312.
- Nigro, G. & Neisser, U. (1983). *Point of View in Personal Memories*. Cognitive Psychology. (15). 467-482.
- Özden, H. Ö. (1996). *İbn Sina Descartes, Metafizik Bir Karşılaştırma*. Dergâh Yayınlar. İstanbul. ss. 109-112.
- Öztürk, Y. N. (1993). *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları. s. 38.
- Priyadarshini, R., Raj, G. M. & Shewade, D. G. (2015). *Pathophysiological and Pharmacological Modulation of Melatonergic System*. Int J Basic Clin Pharmacol. (4). 632.
- Rampa, T. L. (1986). *The Third Eye*. Ballantine Books. pp. 122-131
- Reiff, R., & Scheerer, M. (1959). *Memory and Hypnotic Age Regression*. New York: International Universities Press. p. 24.
- Rice, H. J. & Rubin, D. C. (2011). *Remembering From Any Angle: The Flexibility of Visual Perspective*

During Retrieval. Consciousness and Cognition. (20). 568-577.

Richards, J. & Gumz, M.L. (2012). *Advances in Understanding the Peripheral Circadian Clocks*. The FASEB Journal: 26. pp. 3602-3613.

Richard of St. Victor, (1979). *The Twelve Patriarchs ; The Mystical Ark ; Book Three of The Trinity*. (Trans. Grover A. Zinn). Paulist Press. pp. 29-30.

Richard, R. (2009). *The Naked Now: Learning to See as the Mystics See*. The Crossroad Publishing Company. pp. 28-29.

Robinson, J. A. & Swanson, J. A. (1993). *Field and Observer Modes of Remembering*. Memory. (1). 169-184.

Roney-Dougal, S.M. (1989). *Recent Findings Relating to the Possible Role of the Pineal Gland in Affecting Psychic Ability*. J Soc Psych Res. (55). 313-328.

Scholem, G. (1995). *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York. pp. 100-153.

Staude, J. R. (1977). *Consciousness and Creativity*. The University of California. pp. 99-112.

Strassman, R. (2001). *DMT: The Spirit Molecule: A Doctor's Revolutionary Research into the Biology of Near-Death and Mystical Experiences*. Park Street Press.

Strassman, R. (2014). *DMT and the Soul of Prophecy: A New Science of Spiritual Revelation in the Hebrew Bible*. Park Street Press. pp. 64-66.

Sunar, C. (1973). *Allah-İnsan İlişkisi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (21)1. ss. 85-122.

Wildman, W.J. & McNamara, P. (2008). Challenges Facing the Neurological Study of Religious Behavior, Belief and Experience. *Method and Theory in the Study of Religion*. (20). 212-242.

Wurtman, R. J., & Julius A. (1965). *The Pineal Gland*. Scientific American (213). pp. 50-60.

Vygotsky L. S. (1987). *Thinking and Speech. The Collected Works of Lev Vygotsky*. (Vol. 1). New York, NY: Plenum Press.

Yavaşoğlu, Ö. H. (2012). *Tevhid*. Kur'anî Hayat Dergisi.

<http://www.kuranihayat.com/content/pineal-bez-hakan-yavasoglu>

Yazır, E. M. H. (1942). *Hak Dini Kur'an Dili*. Eser Neşriyat. İstanbul. c. I. p. 210.

Extended Abstract

The Function of the Pineal Gland from an Islamic Perspective

Throughout history, the pineal gland has been considered, pictured and symbolized as a third eye, and even acknowledged that this gland has the characteristics of an eye. Also, it would not be wrong to assert that the pineal gland, which is a small organ, is perceived as the central point in the relationship between the soul and the body, and that the substances secreted by the pineal gland resulting in the realization of spiritual activities. Therefore, the reason for seeing through the third person in remembering is that the remembered one is the soul of the human being. In fact, seeing, remembering, feeling, knowing, is the soul itself; not the parts of the body which have different tasks. If so, one should not remember anything about the life of the world when she/he passed away, and all the world experiences of human would be mixed with the body and disappeared. However, according to the Qur'an, human beings continue to remember despite all the changes they have undergone. "(They will be) in gardens (of delight): they will question each other, and (ask) of the sinners: What led you into hell fire? They will say: We were not of those who prayed; nor were we of those who fed the indigent; but we used to talk vanities with vain talkers; and we used to deny the Day of Judgment, until there came to us (the hour) that is certain."¹³

As it turns out, the real thing is the soul. The body is the place of the soul in the world to live in it till the time comes out. First, the soul has been created then placed in the body after its creation. As the Qur'an remarks, when the body dies, the soul leaves the body. The soul and the body have different features from each other, but they complete each other as well.¹⁴

However, the human being has an inner voice which the person hears or uses with it while thinking, reading, and imagining. Although it is the most familiar companion of the person even little is known about its attributes. In a sense, the inner voice is the voice of honesty that always reminds the principles. Therefore, it has sometimes named as "the voice of the soul" and "the voice of conscience." Even the phrase, "listen your heart" is often substituted in daily life, which is probably the same sound. Many people, who report the perception of inner voice, describe it as a strong, positive steering force in their lives (Staude, 1977). The inner voice gives the individual an inner certainty in cases that arise from the

---

¹³ Kur'an-ı Kerim, İnfitâr, 82/10-12.

¹⁴ Kur'an-ı Kerim, Müddessir, 74/40-47.

demands of the outside world. According to Vygotsky (1987), this inner voice is the voice of the “real you,” which assists the person to establish her/his interior life. According to Carl Jung, this inner voice is the call of high authority (Assagioli, 1973).

The concept of “soul” in the Qur’an is, the archangel Gabriel¹⁵, revelation and the Qur’an¹⁶, blowing the soul to the prophet Adam¹⁷, in the narrative of the creation of Jesus “blowing the soul,”¹⁸ and mercy and divine support to the believers¹⁹ (Akçay, 2005). From these statements, it is also possible to conclude that the concept of “soul” cannot contain anything detrimental. Since the thinkers and scholars have stated that the inner voice is the voice of spirit, honesty, and conscience; and since the pineal gland serves as a gateway to the soul-body correlation; and since this study concludes that the same organ is the eye of the soul which views this world with it; then it is highly probable that the inner voice, that is, the soul, speaks to the individual through the pineal gland. However, there are limits to scientific studies about the soul and its relationship with the body. Carl Jung (2009) expresses this limitation in his book: “There are innumerable things beyond the range of human understanding, we constantly use symbolic terms to represent concepts that we cannot define or fully comprehend. This is one reason why all religions employ symbolic language or images. But this conscious use of symbols is only one aspect of a psychological fact of great importance: Man also produces symbols unconsciously and spontaneously, in the form of dreams. It is not easy to grasp this point. But the point must be grasped if we are to know more about how the human mind works. Man, as we realize if we reflect for a moment, never perceives anything fully or comprehends anything completely. By using scientific instruments he can partly compensate for the deficiencies of his senses. For example, he can extend the range of his vision by binoculars or of his hearing by electrical amplification. But the most elaborate apparatus cannot do more than bring distant or small objects within range of his eyes or make faint sounds more audible. No matter what instruments he uses, at some point he reaches the edge of certainty beyond which conscious knowledge cannot pass.”

In this article, the soul of the human being, the source of this soul and its relationship with the body are examined with the effect of a physical organ on the memory and remembering functions of the pineal gland. The manipulation of the pineal gland with various chemicals and rituals, how people view

---

¹⁵ Kur’an-ı Kerim, Secde, 32/7-9.

¹⁶ Kur’an-ı Kerim, Meâric, 70/4; Nahl, 16/102; Nebe, 78/38; Kadir, 97/4.

¹⁷ Kur’an-ı Kerim, Mü’min, 40/15; Şûrâ, 42/52.

¹⁸ Kur’an-ı Kerim, Hicr, 15/29; Secde, 32/9; Sâd, 38/72.

¹⁹ Kur’an-ı Kerim, Enbiyâ, 21/91; Tahrîm, 66/12.

themselves from the outside are explained both by the practices of the three divine religions and by the practices of the modern world. Yunus Emre's statement, "there is me in me" the existence of the self within the human being is discussed and tried to explain what it does. The person's ability to see himself/herself from outside with the help of physical stimuli or other rituals and more importantly, even without them, the person remembers himself/herself through the third eye when referring to his/her memory show that the human being is the part of an enormous system; which proves that the human being is not an alien and lonely in the universe as Albert Camus claimed.

As existentialists assert, the human being is not a being thrown into the world and forgotten there. The fact that the actions of each individual are recorded by Kirâmen Kâtibîn (the scribes) proves that absolute justice works and refutes the idea of abandonment. Furthermore, with emphasis on the Qur'an, Allah does not leave the human being unattended: "The Book (of Deeds) will be placed (before you); and thou wilt see the sinful in great terror because of what is (recorded) therein; they will say, 'Ah! Woe to us! What a Book is this! It leaves out nothing small or great, but takes account thereof!' They will find all that they did, placed before them: And not one will thy Lord treat with injustice."²⁰

Therefore, as a result of this research, it is possible to mention three different elements that carry out the act of "seeing": The soul of the human, the scribes Kirâmen Kâtibîn, and Allah himself. The pineal gland also connects these three entities with a third eye.

Keywords: Memory, Recall, Pineal Gland, Third Eye, Metaphysic, Psychology of Religion, Neurotheology

---

²⁰ Kur'an-ı Kerîm, Mücâdele, 58/22.